

Mam, zal ik jou voorlezen? Onderwijsondersteunend handelen op het gebied van taal door ouders met een kind in groep 3, 4 of 5.

Mam, zal ik jou voorlezen?

Een ouder vertelt:

Lezen is belangrijk. Ik zei: nou, hij houdt niet van lezen. En op een gegeven moment zijn we over gegaan op Donald Duckjes. Eigenlijk zijn het geen leesboekjes, maar dat geeft niet. Als hij maar leest. Eerst moest ik hem altijd voorlezen. Maar het lezen is echt met sprongen vooruit gegaan en nu zegt hij: mam, zal ik jou voorlezen? Ik zeg: ja dat is goed. Dan moet ik even bij hem in bed liggen, heel knus, gezellig. En dan gaat hij lezen. Ook al vind ik er helemaal niks aan, maar dat maakt niet uit. Hij leest, en daardoor kun je echt zien dat hij gewoon heel erg vooruit gegaan is.

Juni 2015

Inleiding

Dat kinderen nieuwe dingen leren, staat vast. Maar wat die nieuwe dingen precies zijn, is sterk cultuurafhankelijk: wat vinden (de meeste) volwassenen belangrijk? Welke vaardigheden hebben deelnemers in die specifieke cultuur nodig om succesvol te zijn? Of om in ieder geval te kunnen functioneren? In Nederland ligt de nadruk op het jong leren van cognitieve vaardigheden: lezen, schrijven en rekenen. Om succesvol te zijn op school en een carrière na te kunnen streven, zijn deze vaardigheden noodzakelijk. Wij willen als land dat alle kinderen de mogelijkheid hebben het hoogst mogelijke schoolniveau – binnen hun capaciteiten – te bereiken (Inspectie van het onderwijs, 2015, Mesman, 2010).

Daarin slagen we nog niet helemaal. Ongeveer anderhalf miljoen inwoners van Nederland zijn laaggeletterd. Dat zijn anderhalf miljoen mensen die niet goed kunnen lezen en schrijven in het Nederlands. Al deze mensen hebben een te laag geletterdheidsniveau om maatschappelijk en beroepsmatig te kunnen functioneren, namelijk onder niveau 1F (referentieniveaus Meijerink) (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015). Kinderen die op de basisschool problemen hebben met lezen, halen hun achterstand later moeilijk in. Ze krijgen bovendien moeite met andere schoolvakken, omdat ze ook daarvoor over toereikende schriftelijke vaardigheden moeten beschikken (Buisman & Houtkoop, 2014).

Onderzoek heeft ons tot nu toe al veel geleerd over het bevorderen van onderwijskansen voor jonge kinderen. Een belangrijk inzicht is dat ouders een cruciale rol spelen in de vroege cognitieve ontwikkeling van kinderen. De uitdaging is, dat ouders hun kinderen op een responsief sensitieve manier cognitief zouden moeten stimuleren om een effectieve bijdrage te leveren aan hun ontwikkeling. (Leseman & De Jong, 1998) En lang niet elke ouder weet hoe hij of zij dat voor elkaar moet krijgen. Binnen families wordt een laag opleidingsniveau vaak intergenerationeel overgedragen. Dat kan door een groot deel verklaard worden door genetische factoren, maar niet

volledig. Oftewel: als laagopgeleide ouders hun kinderen cognitief op effectieve wijze zouden kunnen stimuleren, heeft hun kind de mogelijkheid het lage opleidingsniveau van de ouders te ontgroeien (Desforges & Abouchaar, 2003, Zadeh e.a., 2010).

Om (laagopgeleide) ouders te leren hoe zij hun kind cognitief kunnen stimuleren, is een samenwerking tussen de ouder en een professional noodzakelijk. Een andere belangrijke les uit de wetenschap is dat deze samenwerking uitsluitend effectief is, als er sprake is van een positieve relatie tussen de ouder en de professional (Crosnoe e.a., 2010). Een logische plaats om deze samenwerking op te zoeken, is de basisschool. Daar komt de gouden driehoek van kind, ouder en professional samen.

Success for All

Een educatief programma dat gericht is op de geletterdheidsontwikkeling van kinderen en dat deze gouden driehoek opzoekt op scholen met veel laagopgeleide ouders is *Success for All*. Het onderzoek dat hier beschreven wordt, maakt deel uit van een grootschalig onderzoek naar het ontwikkelen en implementeren van een Nederlandse versie van dit van oorsprong Amerikaanse (en bewezen effectieve) schoolprogramma (Brady, 2013). Voor de ontwikkeling en implementatie van *Success for All* op zes basisscholen in Groningen is een convenant gesloten tussen de gemeente, de drie grote schoolbesturen in de stad, het GION onderwijs/onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen en het lectoraat Integraal Jeugdbeleid van de Hanzehogeschool Groningen.

De Nederlandse versie van *Success for All* is een taalinterventieprogramma. Het uitgangspunt is dat de taalontwikkeling van kinderen gestimuleerd wordt door kinderen opbrengstgericht te laten werken, hoge verwachtingen te hanteren, veel aandacht te besteden aan samenwerkend leren, een actief gebruik van taal te stimuleren en hoge ouderbetrokkenheid te genereren. Het doel: de preventie van taalachterstanden bij kinderen. De verwachting is dat kinderen die met *Success for All* hebben gewerkt, geen deel uit zullen gaan maken van de grote groep laaggeletterden in Nederland. Een Gronings team bestaande uit onderzoekers, materiaalontwikkelaars en drie promovendi werkt nauw samen met het werkveld aan het ontwikkelen, implementeren en monitoren van het programma.

In schooljaar 2014-2015 is gestart met een pilot. Momenteel nemen zes Groningse basisscholen deel aan het onderzoek. Vijf andere basisscholen leveren controlegegevens aan. De onderzoekers begeleiden en coachen de leerkrachten, ontwikkelen lesmateriaal, verzamelen en analyseren

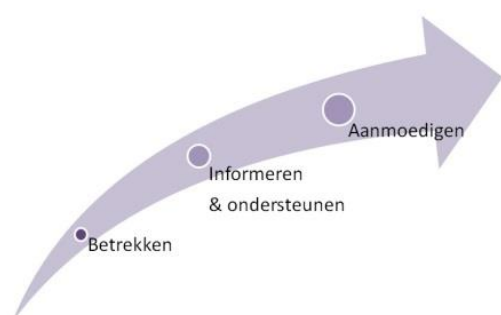
	2015 (Jan-July)*	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Grade 1 (groep 3)	Development with 3 teachers of grade 1 and pilot in 1 class	Implementation in 10 classes with full support	Implementation in 10 classes under regular conditions	Implementation in 10 classes under regular conditions	
Grade 2 (groep 4)	Startup development with 3 teachers of grade 2	Development with 3 teachers of grade 2 and pilot in 2 classes	Implementation in 10 classes with full support	Implementation in 10 classes under regular conditions	Implementation in 10 classes under regular conditions
Grade 3 (groep 5)		From Jan 2016 startup development with 3 teachers of grade 3	Development with 3 teachers of grade 2 and pilot in 2 classes	Implementation in 10 classes with full support	Implementation in 10 classes under regular conditions

toetsgegevens en brengen de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen in kaart.

Fig. 1: design implementatie Success for All-Nederland.

Mijn taak binnen dit team is 1) het ontwikkelen van een ouderbetrokkenheidsmodule gericht op de stimulering van geletterdheidsontwikkeling en 2) het onderzoeken van de effecten daarvan. Die module is deels gestoeld op het ouderbetrokkenheidsprogramma zoals daar op Amerikaanse *Success for All*-scholen mee wordt gewerkt (Brady, 2013), deels op inzichten die tijdens de implementatie opgedaan worden op de Groningse basisscholen (rekening houdend met de afwijkende culturele context van Noord-Nederlandse en Amerikaanse basisscholen) en deels op onderzoek.

Voor de Nederlandse *Success for All* scholen heb ik het Amerikaanse ouderbetrokkenheidsprogramma vertaald. In dit programma wordt gewerkt met drie fasen: betrekken, informeren & ondersteunen en aanmoedigen. Fase 1 is een voorwaarde voor het bereiken van de tweede fase enzovoort. De eerste fase is het betrekken van ouders, al direct en heel

intensief vanaf de kleuterklas, op een positieve manier. De tweede stap is het informeren en ondersteunen van ouders: welke verwachtingen heeft de school, hoe kunnen ouders hun kind het best thuis hulp bieden en welke materialen zouden zij daar eventueel bij kunnen gebruiken? Stap drie is de stap van het aanmoedigen: ouders worden regelmatig herinnerd aan de bijzondere bijdrage die zij kunnen leveren aan het schoolsucces van hun kind.

Fig 2: Fasen in ouderbetrokkenheid *Success for All*

Deze fasen worden vormgegeven aan de hand van zeven initiatieven: 1) succeskaarten versturen; 2) huisbezoeken afleggen; 3) koffiemomenten organiseren; 4) ouders deel laten nemen aan schoolcommissies; 5) workshops voor ouders organiseren; 6) thuis samen lezen stimuleren en 7) vrijwillige luisteraars laten luisteren naar voorlezende kinderen die thuis weinig lezen. De taak van zogenaamde *Ouder- en familieteam*s is het implementeren van deze initiatieven en het monitoren van de effectiviteit daarvan. Deze teams fungeren als kenniswerkplaatsen waar professionals en ouders tweemaandelijks samenkomen. Tijdens het proces van implementatie en monitoring wordt specifieke aandacht besteed aan de vraag of de Amerikaanse initiatieven ook effect sorteren op Nederlandse basisscholen, of dat initiatieven moeten worden aangepast, vervangen of aangevuld moeten worden met Nederlandse ideeën en *good practices*.

De genoemde zeven initiatieven raken aan verschillende vormen van ouderbetrokkenheid. Ik baseer mij op de verdeling die Lusse (2013) hanteert: 1) onderwijsondersteunend gedrag (gedrag van ouders thuis dat bijdraagt aan gunstige leeromstandigheden thuis en een positieve houding tegenover school); 2) oudercontact (communicatie en samenwerking tussen ouders en school om te komen tot afstemming in het opvoedend denken en handelen in de benadering van het kind) en 3) ouderparticipatie (actieve deelname van ouders aan formele en informele activiteiten op school). Met de ouderbetrokkenheidsmodule wordt aan alle drie de vormen aandacht besteed. Het onderzoek dat uitgevoerd wordt, concentreert zich op onderwijsondersteunend handelen van ouders, aangezien onderzoek heeft uitgewezen dat wat ouders thuis doen meer invloed heeft op het schoolsucces van kinderen, dan elke andere vorm van ouderbetrokkenheid. Het laat de grootste samenhang zien met het schoolsucces van kinderen (Desforges & Abouchar, 2003; Henderson & Mapp, 2002).

Onderzoeksdoel en –vragen

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de effectiviteit en de bruikbaarheid van een ouderbetrokkenheidsmodule om het onderwijsondersteunende handelen van ouders te optimaliseren. De ouderbetrokkenheidsmodule is in dit geval onderdeel van het taalinterventieprogramma *Success for All*. Via deze module worden ouders materieel en immaterieel ondersteund door de basisschool van hun kind. Materieel in de vorm van materialen en thuisopdrachten en immaterieel door ouders van informatie en ‘coaching’ (via leerkrachten) te voorzien.

De hoofdvraag luidt: in hoeverre is de ouderbetrokkenheidsmodule van *Success for All*-Nederland effectief en bruikbaar met betrekking tot het optimaliseren van het onderwijsondersteunende handelen van ouders op het gebied van taal? De hoofdvraag is geoperationaliseerd in vijf onderzoeksvragen:

1. Welke inzichten biedt de literatuur met betrekking tot het effectief optimaliseren van onderwijsondersteunend handelen van ouders?
2. Op welke wijze vindt de implementatie van de ouderbetrokkenheidsmodule van *Success for All*-Nederland plaats?
3. Is na blootstelling aan de interventie (de ouderbetrokkenheidsmodule van *Success for All*-Nederland) een verandering in het onderwijsondersteunende handelen op het gebied van taal van ouders waarneembaar?
4. Welke onderdelen van de interventie dragen volgens ouders, kinderen en leerkrachten wel of niet bij aan het optimaliseren van onderwijsondersteunend handelen van ouders op het gebied van taal?
5. Op welke wijze verhoudt het onderwijsondersteunende handelen op het gebied van taal door ouders zich tot de taalresultaten van hun kind?

Onderzoeksdesign

Het onderzoek is een longitudinaal interventie-onderzoek met een ééngroeps voor- (T1) tussen- (T2) en nameting (T3) aan de hand van een vragenlijst, aangevuld met kwalitatieve data uit diepte-interviews. De interventie is (de implementatie van) de ouderbetrokkenheidsmodule van *Success for All*. De groep die gevolgd wordt, zijn de ouders wiens kind in schooljaar 2015-2016 in groep 3 zit op een van de zes *Success for All* scholen ($N = 235$).

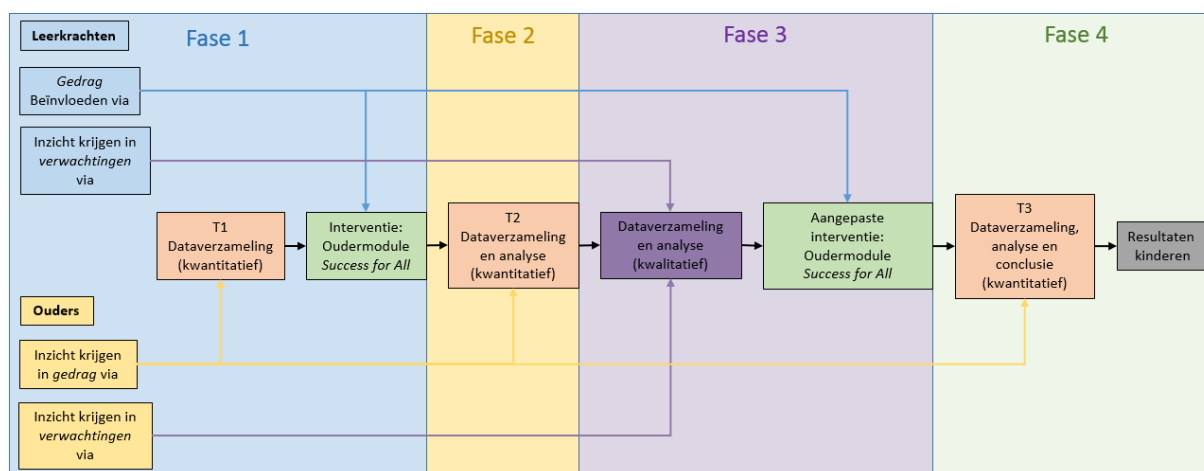

Fig. 3: Onderzoeksdesign

1. In fase 1 vindt de voormeting (T1) plaats. Hiervoor is een gevalideerde vragenlijst ontwikkeld. Deze vragenlijst bestaat uit 29 items, die zijn onderverdeeld in vijf schalen: achtergrondkenmerken kind (1-7), verwachtingen ouders (8-11)¹, cognitieve stimulering (12-21)², geletterdheid ouders (22-24) en achtergrondkenmerken ouders (25-29). De ouders worden met de vragen enerzijds bevraagd op de frequentie van hun onderwijsondersteunende handelen en anderzijds op de geletterdheid van hun thuisomgeving. Daarnaast wordt achtergrondinformatie verzameld. De vragenlijst is in oktober 2015 aangeboden aan de ouders met in schooljaar 2015-2016 een kind in groep 3, 4 en/of 5 op een van de *Success for All*-Nederland basisscholen. De ouders van groep 3 worden gedurende drie jaar gevolgd. In schooljaar 2016-2017 zit hun kind in groep 4. De huidige groep 4 levert dit schooljaar controlegegevens en de huidige groep 5 heeft controlegegevens geleverd voor de groep 5 van schooljaar 2017-2018.

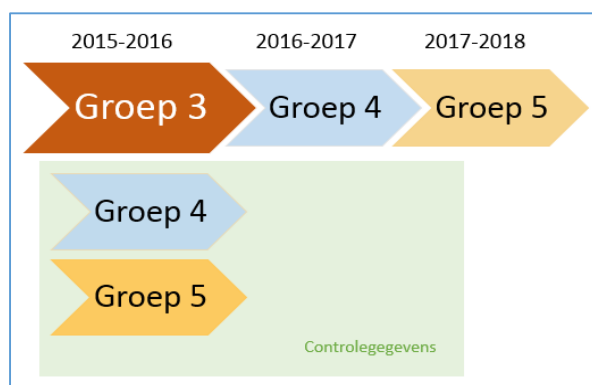

Fig. 4: weergave van de voor- tussen- en nameting incl. controlegegevens.

Gelijktijdig met het uitzetten van de voormeting is de interventie gestart. Op de zes basisscholen zijn *Ouder- en familieteam*s opgericht om de implementatie van de ouderbetrokkenheidsmodule (gestoeld op het Amerikaanse model) te stroomlijnen. Aan de voormeting en de implementatie van de ouderbetrokkenheidsmodule is literatuuronderzoek vooraf gegaan. De weerslag van dit literatuuronderzoek en de implementatie van de ouderbetrokkenheidsmodule wordt beschreven in

¹ Naar Stephenson, 2008. Cronbach's $\alpha = .746$.

² Naar Pre-Cool vragenlijst 18C. Onderverdeling in voorlezen (Cronbach's $\alpha = .767$), samenlezen, praten met kind Cronbach's $\alpha = .750$).

de eerste van de vier wetenschappelijke publicaties die dit onderzoek zal voortbrengen. Hiermee wordt antwoord gegeven op onderzoeksvraag 1 en 2.

2. In de tweede fase vindt de tussenmeting (T2) plaats. De ouders van groep 3 zijn nu de ouders van groep 4 geworden (schooljaar 2016-2017). De ouders vullen dezelfde vragenlijst in, maar zijn in de tussenliggende periode gedurende een jaar blootgesteld aan de interventie. In het tweede artikel worden T1 en T2 met elkaar vergeleken: is een verandering waarneembaar? Oftewel: zien we verandering in het onderwijsondersteunende handelen van de ouders? Bij het beantwoorden van deze vraag wordt rekening gehouden met de achtergrond van de ouders, weergegeven in gewichtstoekenning. De vraag kan op drie manieren beantwoord worden: het onderwijsondersteunende handelen is toegenomen (positief), het onderwijsondersteunende handelen is afgenomen (negatief) of het onderwijsondersteunende handelen is onveranderd gebleven (neutraal). De analyse van de vragenlijsten en de vergelijking tussen T1 en T2 vormt de basis voor het tweede artikel, waarmee antwoord wordt gegeven op de derde onderzoeksvraag.

3. In de derde fase van het onderzoek wordt onderzoeksvraag 4 beantwoord op basis van kwalitatieve data. Op basis van de vergelijking T1 – T2 kan antwoord gegeven worden op de vraag of het onderwijsondersteunende handelen is veranderd, maar niet op de waaromvraag. Of het antwoord positief, negatief of neutraal is, is daarbij niet van belang. Het is interessant om te weten welke achterliggende redenen ouders, kinderen en leerkrachten toekennen aan de wel of niet aanwezige aanpassing van het onderwijsondersteunende handelen van ouders. Vanzelfsprekend staat de vraag of de interventie daarop van invloed is geweest centraal. Ik bevestig met name de verwachtingen van ouders en leerkrachten, omdat uit recent onderzoek is gebleken dat met name verwachtingen van ouders een mediërende rol spelen tussen de achtergrondkenmerken en de taalontwikkeling van jonge kinderen (Poolman, 2016). Verwachtingen zijn moeilijk te bevestigen met een vragenlijst, daarom is gekozen voor het afnemen van interviews.

In deze fase wordt gewerkt met drie casestudies. Drie van de zes scholen worden geselecteerd op basis van de vergelijking T1 – T2: de school met de meeste positieve ouders, de school met de meeste negatieve ouders en de school met de meeste neutrale ouders. Op deze scholen worden per school tien gezinnen (inclusief kind) geïnterviewd en zes leerkrachten. In totaal wordt dus gesproken met dertig gezinnen en achttien leerkrachten. Ik streef ernaar te praten met gezinnen met verschillende achtergronden (sociaaleconomische status, weergegeven in leerlinggewicht) en leerkrachten van de groepen 3 en 4.

Tijdens deze interviews maak ik gebruik van de *Storytelling*-gesprekstechniek. Deze techniek houdt in dat de interviewer specifiek vraagt naar concrete ervaringen van de geïnterviewde. Vragen naar een wenselijke toekomst, een ideaalbeeld en andere niet-bestaande situaties worden vermeden. Doordat alleen 'echte verhalen' worden verteld, komen authentieke opvattingen en verwachtingen naar boven. Het is daardoor niet (of in ieder geval niet eenvoudig) mogelijk om sociaal wenselijke antwoorden te geven. Dat deze gesprekstechniek waardevolle inzichten oplevert, blijkt uit lopend onderzoek van Kassenberg e.a.³, die in opdracht van de Hanzehogeschool Groningen binnen het lectoraat Integraal Jeugdbeleid de ouderbetrokkenheid op elf basisscholen in Groningen onderzoekt. Het fragment bovenaan dit document is een van de verhalen die binnen het project van Kassenberg is opgetekend.

³ Sia Raak-project 'Samenwerken met ouders: hoe doe je dat?'

De analyse van de interviews op basis van een thematische codering van de transcripten vormt de basis voor het derde artikel binnen dit onderzoek. Daarin wordt bovendien aandacht besteed aan de consequenties die de analyse van de transcripten heeft voor de ouderschapsmodule. Het streven is dat aan de hand van de interviews duidelijk wordt welke onderdelen van de interventie wel en niet als zinvol (effectief) zijn ervaren door gezinnen en leerkrachten. Op basis daarvan zal de ouderbetrokkenheidsmodule aangepast worden. Implementatie van de aanpassingen is de verantwoordelijkheid van de *Ouder- en Familieteams* op de basisscholen.

4. Tijdens de vierde fase van het onderzoek wordt de vijfde onderzoeksvraag beantwoord: op welke wijze verhoudt het onderwijsondersteunende handelen op het gebied van taal door ouders zich tot de taalresultaten van hun kind? De vraag of een toename in onderwijsondersteunend handelen na een driejarige interventie ook daadwerkelijk heeft geleid tot talig succesvolle leerlingen ($N = 238$), wordt beantwoord.

Het uiteindelijke doel van de interventie is dat de taalprestaties van de kinderen vergroot worden door het onderwijsondersteunende handelen van hun ouders te optimaliseren. Een manier om daar zicht op te krijgen, is door de gegevens van de ouders te koppelen aan die van hun kind. Meting T1, T2 en T3 geven inzicht in het onderwijsondersteunende handelen van ouders. Deze gegevens worden gekoppeld aan de toetsresultaten van kinderen die door het onderzoeksteam van *Success for All-Nederland* worden verzameld. Dit zijn de toetsgegevens van de Taaltoets Alle Kinderen (TAK), die gebruikt is voor het vaststellen van de receptieve en productieve woordenschat van de kinderen. Deze toets wordt twee keer per jaar afgenomen, in groep 3, 4 en 5.⁴

Tijdsfasering

Het onderzoek wordt op de volgende manier in de tijd weggezet:

Fase 1	Uitvoering: april 2015 – december 2016 <i>(T1 = eind 2015)</i>	Artikel 1: december 2016
Fase 2	Uitvoering: Januari – december 2017 <i>(T2 = eind 2016)</i>	Artikel 2: december 2017
Fase 3	Uitvoering: Januari – december 2018	Artikel 3: december 2018
Fase 4	Uitvoering: Januari – december 2019	Artikel 4: december 2019

⁴ De TAK-toets is geschikt voor kinderen in de leeftijd 4 -10. De toets kent tien onderdelen, in de SFA-klassen worden twee onderdelen getoetst. Ik beperk mij daarom tot die resultaten.

	<i>(T3 = Eind 2017)</i>	
Afronding proefschrift	Januari – augustus 2020	Proefschrift: augustus 2020

Referenties

- Brady, B.H. (2013). *Leading for Success. Schoolwide Solutions Guide*. Baltimore MD: Success for All Foundation.
- Buisman, M. & Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart*. Den Bosch: ECBO.
- Crosnoe, R., & Leventhal, T., Wirth, R.J., Pierce, K.M., Pianta, R.C., & NICHD Early Child Care Research Network (2010). *Family socioeconomic status and consistent environmental stimulation in early childhood*. *Child Development*, 81.
- Desforges, C. & Abouchar, A. (2003). *The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment: a Literature Review*. Nottingham: Department for Education and Skills.
- Henderson, A. T. & Mapp, K. L. (2002). *A New Wave of Evidence. The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement*. Austin: Southwest Educational Development Laboratory.
- Inspectie van het onderwijs. (2015). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.
- Leseman, P. P .M., & De Jong, P. F. (1998). *Home literacy: opportunity, instruction, cooperation, and socialemotional quality predicting early reading achievement*. *Reading Research Quarterly*, 33 (3).
- Lusse. M. (2013). *Een kwestie van vertrouwen. Een ontwerpgericht onderzoek naar het verbeteren van het contact met ouders in het 'grootstedelijke' vmbo als bijdrage aan preventie van schooluitval*. Rotterdam: Rotterdam University Press.
- Mesman, J. (2011). *Oud geleerd, jong gedaan. Investeren in ouders bevordert onderwijskansen van kinderen*. Oratie.
- Ministerie van Onderwijs, cultuur en wetenschap (zd.). *Geletterdheid in Nederland. Actieplan laaggeletterdheid 2012-2015*.
- Poolman, B.G. (2016). *Differences in language development among young children in Northeast Netherlands*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Stephenson, K.A. et al (2008). *Effects of Home Literacy, Parents' Beliefs, and Children's Task-Focused Behavior on Emergent Literacy and Word Reading Skills*. *Scientific Studies of Reading*, 12 (1).
- Zadeh, Z.Y., Farnia, F., & Ungerleider, C. (2010). *How Home Enrichment Mediates the Relationship Between Maternal Education and Children's Achievement in Reading and Math*. *Early Education and Development*, 21.